

Cynyddu effeithiolrwydd gwaith Cyfoeth Naturiol Cymru i atal llygredd yn y Teifi

Y Pwyllgor Deisebau | 22 Ebrill 2024
Petitions Committee | 22 April 2024

Cyfeirnod: SR24/7850-4

Rhif y ddeiseb: P-06-1398

Teitl y ddeiseb: Cynyddu effeithiolrwydd gwaith Cyfoeth Naturiol Cymru i atal llygredd yn y Teifi

Geiriad y ddeiseb: Mae'r afon Teifi yn marw oherwydd lefelau llygredd. Rydym yn galw ar y Senedd i gynyddu'r cyllid a roddir i Gyfoeth Naturiol Cymru i'w alluogi i gyflawni ei rwymedigaethau mewn perthynas â monitro iechyd yr afon a gorfodi gofynion cyfreithiol.

Rydym hefyd yn galw ar y Senedd i sicrhau bod Cyfoeth Naturiol Cymru yn cael ei ddwyn i gyfrif am ei berfformiad. Byddai hyn yn helpu i ddiogelu'r Teifi ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol, fel y cynigir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015.

Mae lefelau llygredd yn y Teifi yn uchel. Mae niferoedd eogiaid, dyfrgwn a bywyd dyfrol arall yn gostwng yn ddifrifol.

Mae'r Teifi yn Ardal Cadwraeth Arbennig sydd dan fygythiad oherwydd llygredd a newid hinsawdd. Mae data a ddarparwyd gan Gyfoeth Naturiol Cymru yn dangos bod ansawdd dŵr isel yr afon yn golygu bod 78 y cant o'r cyrff dŵr yn y dalgylch wedi'u categorio'n 'wael' neu'n 'gymedrol' o dan yr Asesiad Fframwaith Dŵr.

Yn yr un modd, mae rhannau helaeth o'r afon yn methu â chyrraedd lefelau targed o ran ffosffadau ac mae astudiaeth gan Gyfoeth Naturiol Cymru yn

dangos bod y poblogaethau eog a lamprai mewn perygl o ddiplannu yn ystod y 15 mlynedd nesaf.

Mae newid hinsawdd wedi arwain at lefelau dŵr isel yn y gwanwyn a thymheredd dŵr uwch, sydd wedyn wedi arwain at ordyfiant algâu a lefelau ocsigen is yn y dŵr.

Yn 2022, bu 1,889 o ollyngiadau i'r afon drwy ollyngfeydd carthion cyfun a barodd 14,079 o oriau, y chweched afon waethaf yng Nghymru a Lloegr o ran hyd y gollyngiadau carthion.

1. Y cefndir

Llywodraeth Cymru sy'n gyfrifol am reoli dŵr. Y Strategaeth Ddŵr i Gymru (2015) yw polisi Llywodraeth Cymru ar gyfer rheoli, diogelu a gwella gwasanaethau ac ansawdd dŵr Cymru. Dyma'r weledigaeth:

... sicrhau bod Cymru yn parhau i feddu ar amgylchedd dŵr ffyniannus sy'n cael ei reoli mewn modd cynaliadwy i gefnogi cymunedau iach, busnesau sy'n ffynnu a'r amgylchedd.

Mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn gyfrifol am reoli adnoddau dŵr, a monitro a gwella ansawdd dŵr – gan gynnwys dŵr croyw, dŵr morol, dŵr wyneb a dŵr tanddaearol yng Nghymru. At hynny, mae'n gweithredu a gorfodi rheoliadau, polisiau a thrwyddedau sy'n ymwneud ag ansawdd dŵr.

1.1. Asesu ansawdd dŵr afonydd

Rheoliadau'r Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr (Cymru a Lloegr) 2017 ("y Rheoliadau") yw'r prif fecanwaith ar gyfer asesu a rheoli'r amgylchedd dŵr. Mae'r Rheoliadau yn gosod dyletswydd statudol ar Weinidogion Cymru i atal dirywiad pob corff dŵr a sicrhau eu bod yn ennill statws da erbyn 2027.

Gweithredir y Rheoliadau fesul cam yn seiliedig ar fasnau afonydd – drwy Cynlluniau Rheoli Basnau Afonydd ("y Cynlluniau") – a ddatblygwyd gan Gyfoeth Naturiol Cymru ar gyfer pob Ardal Basn Afon. Ymgynghorwyd ar y Cynlluniau ar gyfer y cylch presennol yn 2019, ac maent yn cwmpasu'r cyfnod 2021-2027. Cawsant eu cyhoeddi ym mis Gorffennaf 2022.

1.2. Ansawdd dŵr afon Teifi

Oherwydd ei nodweddion biolegol pwysig mae Afon Teifi a deg o'i llednentydd yn Ardaloedd Cadwraeth Arbennig ac yn Safleoedd o Ddiddordeb Gwyddonol Arbennig. Mae [Cynlluniau Gorllewin Cymru](#) yn rhoi crynodeb o ddalgylch Teifi, ac yn dweud bod materion â blaenoriaeth ar gyfer dŵr yn cynnwys y canlynol:

... asideiddio, effaith mwyngloddio metel hanesyddol, llygredd gwledig gwasgareddig amaethyddiaeth a choedwigaeth, llygredd ffynhonnell benodol gollyngiadau carthion o'r gwaith trin dŵr gwastraff, asedau ac ardaloedd ysbeidiol o'r prif ardaloedd carthion, addasiadau ffisegol a rhywogaethau estron goresgynnol.

Mae blaenoriaethau ychwanegol yn cynnwys cymunedau sydd mewn perygl o lifogydd, galwadau tynnu dŵr oherwydd y defnydd cynyddol o ddŵr a phwysau newid yn yr hinsawdd. Yn ôl [asesiad cydymffurfiaeth yn erbyn targedau ffosfforws](#) Cyfoeth Naturiol Cymru yn 2021, mae yna doriadau yn Ardal Cadwraeth Arbennig Afon Teifi Isaf yn erbyn y targedau tynhau diwygiedig a osodwyd.

Mae [Cynlluniau Gorllewin Cymru](#) yn nodi Afon Teifi fel un o ddeg o 'Ddalgylchoedd Cyfle' sy'n "cynrychioli'r gyfres orau o gyfleoedd i gyflawni dull rheoli cynaliadwy ar gyfer canlyniadau dŵr a llesiant", a bydd yn "cwmpasu holl swyddogaethau Cyfoeth Naturiol Cymru, er mwyn cefnogi partneriaid i ddarparu datrysiadau ar gyfer rheoli dalgylchoedd mewn modd integredig".

1.3. Mesurau i wella ansawdd dŵr yn y Teifi

Mae nifer o brosiectau a arweinir gan Gyfoeth Naturiol Cymru wedi'u sefydlu i wella ansawdd dŵr yn Afon Teifi, gan gynnwys [Prosiect afonydd ACA](#), sy'n anelu at mynd i'r afael â materion rheoli a rheoleiddio ansawdd dŵr yn afonydd Ardaloedd Cadwraeth Arbennig Cymru. Fe'i defnyddir i nodi cyfleoedd a chyflwyno ymyriadau drwy [Fwrdd Rheoli Maetholion Teifi](#).

Nod y prosiect [Prosiect Pedair Afon LIFE](#) yw gwella cadwraeth pedair afon mewn Ardal Cadwraeth Arbennig yng Nghymru, gan gynnwys Afon Teifi, trwy adsefydlu ac adfer eu prosesau naturiol, eu nodweddion a'u cynefinoedd ffisegol.

Mae prosiect [dalgylch arddangos y Teifi](#) yn archwilio "ffyrdd newydd a gwreiddiol o weithio, a cheisio atebion amgylcheddol arloesol". Ei nod yw datblygu model y gellir ei ehangu a'i ailadrodd mewn dalgylchoedd afonydd eraill yng Nghymru yn y dyfodol. Yn fwyaf diweddar cynhaliodd y prosiect [ddigwyddiad 'hacathon'](#) i

“ddatrys rhai o’r heriau sy’n wynebu ansawdd dŵr a bioamrywiaeth yn nalgylch Afon Teifi”.

2. Ariannu Cyfoeth Naturiol Cymru

Mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn cael cyllid craidd ar gyfer ei swyddogaethau sylfaenol, a chyllid grant ychwanegol ar gyfer prosiectau y tu hwnt i’r swyddogaethau hynny. Canfu adolygiad o swyddogaethau sylfaenol Cyfoeth Naturiol Cymru fod yna 'fwlch ariannu', a arweiniodd Llywodraeth Cymru at ddyrranu £18.2m pellach i Gyfoeth Naturiol Cymru yn 2023-24. Yn y Gyllideb derfynol ddiweddar ar gyfer 2024-25, dyraniad adnoddau Cyfoeth Naturiol Cymru yw £88.2m, cynnydd o £18.2m o'r gyllideb ddangosol.

Mae cyfrifon diweddaraf Cyfoeth Naturiol Cymru yn dangos mai cyfanswm ei incwm ar gyfer 2022-23 oedd £116m, gan gynnwys £22m o grantiau Llywodraeth Cymru tuag at ystod o ganlyniadau. Yn ogystal, darparodd Llywodraeth Cymru £118m o Gymorth Grant. Cyfanswm gwariant Cyfoeth Naturiol Cymru am y flwyddyn oedd £272m, £38m yn fwy na'i incwm ar gyfer 2022-23.

Mewn papur i Bwyllgor Newid Hinsawdd, Amgylchedd a Seilwaith y Senedd, mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn tynnu sylw at y pwysau y mae'n ei wynebu wrth reoli costau cynyddol. Mae'n dweud ei fod yn cynnal adolygiad trylwyr o'r holl weithgareddau i wneud gostyngiadau pellach sydd eu hangen yn y gyllideb.

3. Craffu ar waith Cyfoeth Naturiol Cymru

Fel Corff a Noddir gan Lywodraeth Cymru, mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn atebol i Weinidogion Cymru, ac yn destun gwaith craffu gan Bwyllgorau'r Senedd. Mae'r Pwyllgor Newid Hinsawdd, Amgylchedd a Seilwaith yn cynnal gwaith craffu blynyddol ar Gyfoeth Naturiol Cymru.

4. Camau gweithredu gan Lywodraeth Cymru

Mewn ymateb i’r pwysau cynyddol ar amgylcheddau dyfrol Cymru, sefydlodd Llywodraeth Cymru y Tasglu Gwella Ansawdd Afonydd (“y tasglu”). Mae wedi edrych ar werthuso'r dull presennol o reoli a rheoleiddio gorlifoedd yng Nghymru a datblygu cynlluniau ar gyfer newid a gwella. Nododd bum maes y mae angen gweithredu ymhellach yn eu cylch, gan gyhoeddi cynllun gweithredu ar gyfer pob

ardal ym mis Gorffennaf 2022. Diweddarwyd y cynlluniau gweithredu i ddangos cynnydd yn erbyn y camau gweithredu ar 24 Hydref 2024.

Bu pedwar uwchgynhadedd ar lygredd afonydd, y [cyntaf yn Sioe Frenhinol Cymru 2022](#), ac yn fwyaf diweddar ym mis [Mawrth eleni](#), lle rhoddwyd cyflwyniad ar gynnydd prosiect Dalgylch Arddangos y Teifi. Cytunwyd ar wyth maes ymyrraeth yn yr [uwchgynhadledd gyntaf](#), ac un ohonynt oedd sefydlu byrddau rheoli maetholion, gan gynnwys [Bwrdd Rheoli Maetholion Teifi](#).

Mewn ymateb i'r ddeiseb hon, mae'r Gweinidog Newid Hinsawdd blaenorol, Julie James, yn rhoi rhagor o fanylion am brosiect 'Pedair Afon Life', gan ddweud:

Ar Afon Teifi yn benodol bydd y prosiect yn ymweld â dros 150 o ffermwyr i roi cyngor ynghylch rheoli tir, gosod tua 25km o ffensys ar hyd yr afon a phlannu tua 12,500 o goed ar hyd yr afon. Mae cynlluniau hefyd i ailgyfeirio tua 3km o afon syth yn y dalgylch, i adfer prosesau naturiol a gwella cynefinoedd ar hyd yr adrannau hyn.

At hynny, mae'r Gweinidog yn rhoi rhagor o fanylion am brosiect [Dalgylch Arddangos Teifi](#), gan ddweud ei fod "yn ymwneud â meddwl yn wahanol a defnyddio atebion arloesol i archwilio ffyrdd newydd o weithio". Mae'n dweud yr hyn a ganlyn o ran prosiectau Ardal ACA Afonydd, a sefydlwyd mewn ymateb i'r ffaith i asesiad cydymffurfio Cyfoeth Naturiol Cymru ganfod toriadau o lefelau ffosfforws yn Afon Teifi:

... wedi nodi mai gollyngiadau o waith trin carthffosiaeth Dŵr Cymru a gorlifoedd storm cyfun yw prif achos y lefelau ffosfforws yn nalgylch Afon Teifi.

Fel rhan o [Gynllun Gweithredu ymroddedig gan Lywodraeth Cymru](#), mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn cynnal adolygiad o drwyddedau gollwng er mwyn lleihau'r effaith o asedau Dŵr Cymru. At hynny, mae'r Gweinidog yn tynnu sylw at waith y tasglu, rôl proses adolygiad prisiau Ofwat, gwaith y mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn ei wneud gyda'r Awdurdod Glo i fynd i'r afael â gwaddol mwyngloddiau metel hanesyddol, a'r modd y mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn gweithio i ddiogelu pysgodfeydd ar Afon Teifi. Mae'r Gweinidog hefyd yn tynnu sylw at y "llawer o weithgareddau eraill" y mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn eu cynnal yn nalgylch Teifi fel rhan o'u dyletswyddau a'u cyfrifoldebau cyffredinol, gan gynnwys "ymateb i ddigwyddiadau a gorfodi a thrwyddedu rhagweithiol, archwiliadau cydymffurfio / trwyddedau".

5. Camau gan Senedd Cymru

Ar ddechrau 2022, cynhaliodd Pwyllgor Newid Hinsawdd, Amgylchedd a Seilwaith y Senedd ymchwiliad i ollyngiadau carthion, a'u heffaith ar ansawdd dŵr. Trafodir canfyddiadau'r Pwyllgor yn hyn mewn erthygl gan Ymchwil y Senedd. Ers hynny, mae wedi cynnal gwaith craffu ar berfformiad amgylcheddol Dŵr Cymru a gollyngiadau anghyfreithlon o garthion heb eu trin o nifer o'i waith trin dŵr gwastraff.

Mae'r Pwyllgor Newid Hinsawdd, Amgylchedd a Seilwaith yn cynnal gwaith craffu blynyddol ar Gyfoeth Naturiol Cymru, ac yn cynnal gwaith craffu ar ddyraniadau cyllideb Cyfoeth Naturiol Cymru, wrth gynnal gwaith craffu ar y gyllideb ddrafft flynyddol gyda'r Gweinidog sy'n gyfrifol.

Bu Pwyllgor yr Economi, Masnach a Materion Gwledig yn cynnal gwaith craffu ar y Rheoliadau Llygredd Amaethyddol yn 2021/2022. Mae'n parhau i graffu ar gynnydd o ran cyflawni'r rheoliadau yn rheolaidd, yn ystod sesiynau rheolaidd yn craffu ar waith Gweinidogol ym maes materion gwledig.

Gwneir pob ymdrech i sicrhau bod y wybodaeth yn y papur briffio hwn yn gywir adeg ei gyhoeddi. Dylai darllenwyr fod yn ymwybodol nad yw'r papurau briffio hyn yn cael eu diweddarau o reidrwydd na'u diwygio fel arall i adlewyrchu newidiadau dilynol.